

15/8/2011

נושאונט מס' 19

דבר העורך

שלום לכם,

התערוכה העולמית פילאניפון 2011 התקיימה לפני כשבועיים ביוקוהמה, יפן. יושב ראש איל"ת, **ד"ר יהושע מגר**, רשם הישג אדיר כאשר התצוגה שלו על תולדות עבודת האדמה זכתה במדליית זהב גדול עם ציון של 97 נקודות, ובפרס התצוגה הטובה ביותר באגף התימאטי. זוהי הפעם הרביעית (בשלוש שנים שונות) בה זוכה יהושע במדליה הגבוהה ביותר האפשרית. מעתה הוא לא יוכל להציג עוד אלא רק במסגרת "אלוף האלופים". אנו משוכנעים, שכל חברי איל"ת מצטרפים אלינו בברכות חמות ליהושע על הישגו המצוין, המוסיף יוקרה לבולאות הישראלית בכלל ולתימאטיקה הישראלית בפרט.

הישג מצוין רשם גם חברנו **יוסי חרש**. התצוגה שלו על מקורם של המינרלים והשימוש בהם זכתה במדליית זהב בציון של 92 נקודות. אמנם יוסי כבר זכה מספר פעמים במדליית זהב, אך התוצאה הנוכחית מבטאת עליה של שתי נקודות בציון. ברוך, שברמות הגבוהות כל שיפור - ואפילו בנקודה בודדת - דורש מאמץ אדיר.

ובנימה פחות אופטימית: לאחרונה מורגשת ירידה במספר הכתבות הנשלחות למערכת על ידי חברי האגודה. אנו מקוים שמדובר במשבר זמני בלבד, הנובע אולי מעייפות החומר בתנאי החום של ימי הקיץ. זכרו כי אנו משמשים כעורכי הביטאונים של האגודה, ואיננו אמורים (וגם אין בכוונתנו) לכתוב אותם. המחסור בחומר ראוי לפרסום מקשה עלינו מאוד.

שלכם,

יורם ואריק.

לכל מקום יש שם יורם לוביאניקר

בתצוגה של אוסף תימאטי, כמו בהרבה תחומים אחרים בחיים, יש אופנות. ה"טרנד" הבולט ביותר בשנים האחרונות הוא שיבוץ חותמות ממקומות אשר שמם הוא בעל משמעות תימאטית. הכוונה היא לחותמות דואר רגילות למראה אשר אין להן הקשר תימאטי, מלבד המשמעות של שם המקום המופיע בחותמת. במאמר זה אביא מספר דוגמאות של שימוש נכון ושל שימוש שגוי בשמות מקומות.

נתחיל דווקא בשגיאה גסה בה אנו נתקלים מידי פעם, בעיקר בתצוגות המוקדשות לאישים. באופן טבעי תצוגות אלו מכילות פרק (או תת פרק) העוסק בלידתה ובילדותה של אותה אישיות. במסגרת זו עלול מי שמציג אוסף המוקדש ל**אלברט איינשטיין** לחשוב כי חותמת מהעיר אולם – עיר הולדתו של המדען הדגול – תשתלב יפה בתצוגה. זוהי שגיאה חמורה: כל שניתן ללמוד מחותמת של אולם הוא את דבר קיומה של העיר, ותו לא. הפריט הנראה כאן הוא אולי מכובד מבחינה בולאית (משנת 1851), אך אין לו שום מקום בתצוגה בנושא איינשטיין. אם המציג רוצה להראות שאיינשטיין נולד בעיר זו עליו למצוא חותמת, או פריט בולאי אחר, המציין זאת במפורש (למשל, חותמת תעמולה בה כתוב "אולם – עיר הולדתו של איינשטיין").

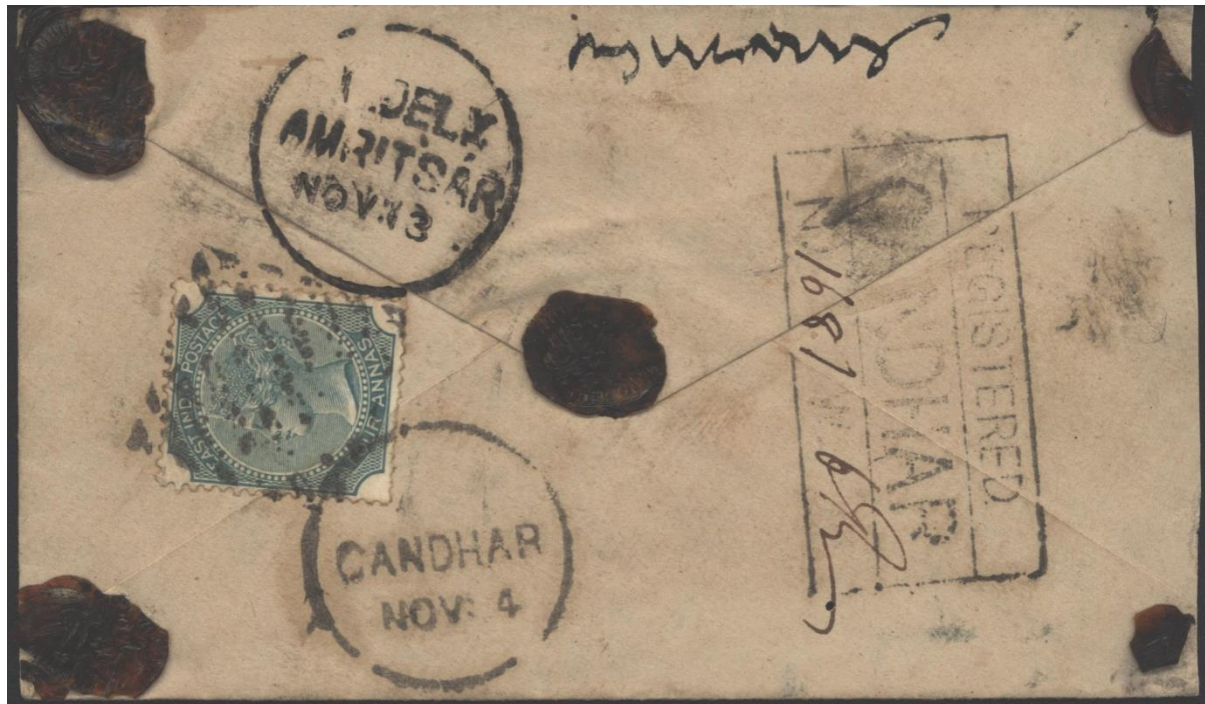
מכתב משנת 1851 עם חותמת העיר אולם הוא פריט בולאי נאה, אך בלתי הולם לתצוגה בנושא איינשטיין.

מתי חותמת מיישוב כלשהוא יכולה להשתלב באוסף תימאטי? רק אם לשם המקום או לעצם קיומו נודעת משמעות תימאטית. באחד מתתי הפרקים בתצוגה שלי אני מתייחס לכיבושיו של **אלכסנדר מוקדון**. כדי להראות את הממדים העצומים של האימפריה אותה כבש אלכסנדר אני מביא פריטים משתי ערים אשר נוסדו על ידו ונקראו על שמו – אלכסנדריה במצרים וקנדהאר שבאפגניסטן (קנדהאר הוא שיבוש של השם אלכסנדר).

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

אגב, קיימות ערים נוספות אשר אלכסנדר הקים והנושאות את שמו, אך שתי הערים הללו הן המרוחקות ביותר זו מזו, ובעצם מגדירות את גודל האימפריה של אלכסנדר. במקרה זה המסר התימאטי אותו אני שואב מהפריטים הבולאים הוא עצם קיום הישובים. שימו לב כי הפריט מקנדהאר, המובא כאן, הוא גם איכותי מבחינה בולאית ומסייע לי להפגין ידע בולאי.

צדו האחורי של דבר בולים שנשלח ב-4/11 בדואר רשום (עם תוספת ביול) מקנדהאר לארמיצר (חותמת הגעה מה-13/11). משרד הדואר בקנדהאר נפתח בינואר 1879, והכיתוב Candahar היה בשימוש עד פברואר 1881, עד שהוחלף בכיתוב Kandahar. מכאן שהמכתב נשלח בשנת 1879 או 1880, למרות שאין ציון שנה בחותמת.

השימוש הנפוץ ביותר של שמות מקומות הוא על ידי ניצול המשמעות התימאטית של השם. הנה חותמת מהעיירה פישטרפ (באנגלית, מלכודת דגים) שבקנטקי, ארצות

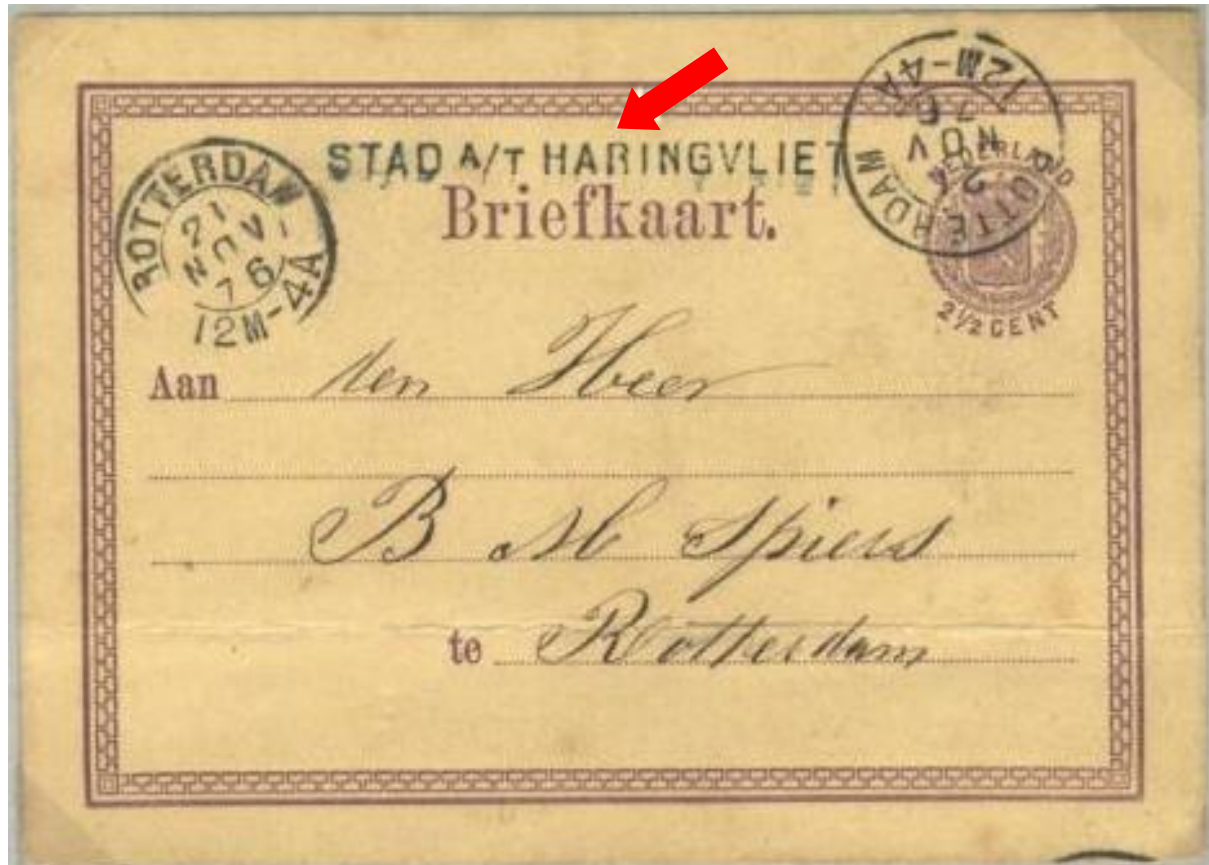
הברית. חותמת זו משתלבת באופן טבעי בתצוגה שנושאה הוא דייג. ואמנם, החותמת הנראית כאן לקוחה מהתצוגה של **יורגן יורגנסן** שזכתה במדליית זהב גדול ברמה הבינלאומית. אגב, אחד האתגרים של המציג הוא למצוא חותמת מוקדמת ואיכותית ככל שניתן.

הנה עוד שתי דוגמאות מאלפות מאותה תצוגה בנושא דייג. בתת פרק הדן בהשפעה הכלכלית של ענף הדיג מציין המציג כי לדגי ההרינג הייתה השפעה עצומה על הכלכלה בצפון אירופה, בעיירות החוף של האוקיינוס האטלנטי. להדגמת הנקודה מוצג פריט בולאי מהעיירה הרינגסוילט שליד רוטרדם. פירוש השם של העיירה הוא "העיר שליד

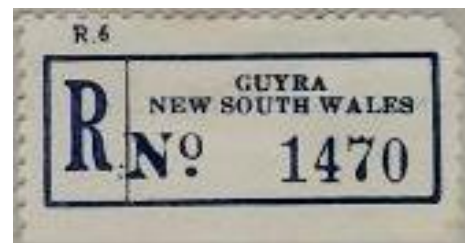

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

המפרצון בו דגי ההרינג עוברים". הדואר מהעיירה נשלח מסניף הדואר שברוטטרדם, כשהוא נושא חותמת שורה המציינת כי מקורו בהרינגסוילט. לא צריך להיות מומחה בולאי גדול כדי להבין שמכתב מעיירה שכוחת אל כזו משנת 1876 הוא קשה להשגה. ברור שפריט כזה משדרג את האוסף מבחינת נדירות, מאפשר למציג להפגין ידע בולאי, והכי חשוב – משתלב באופן טבעי בסיפור התימאטי.

הדוגמא לעיל גם ממחישה את חובת המחקר החלה על המציג. שם העיירה – הרינגסוילט – מרמז על קשר לדגי ההרינג, אך המציג נדרש לבדוק מה משמעות השם, לוודא כי הוא אכן קשור לנושא ולציין זאת במפורש בדף התצוגה. לעיתים הקשר אינו טריוויאלי, בפרט אם מקור השם הוא בשפות שאינן שגורות בימינו, כגון שפת האינדיאנים בארצות הברית או שפת הילידים האבוריג'ינים ביבשת אוסטרליה. ללא מחקר הולם, מי היה יכול לנחש כי שם העיירה גוריה באוסטרליה פירושו "מקום לדוג בו"? אגב, יורגן יורגנסן בחר להשתמש בתווית דואר רשום ולא בחותמת, הן מטעמי חיסכון במקום והן מטעמי גיוון החומר הבולאי. במפגש איל"ת באחרון למדנו מיושב ראש האגודה, ד"ר **יהושע מגר**, כי מותר להשתמש בתווית ביול (ובאופן דומה, גם בתווית דואר אויר) גם אם היא לא צמודה למעטפה.

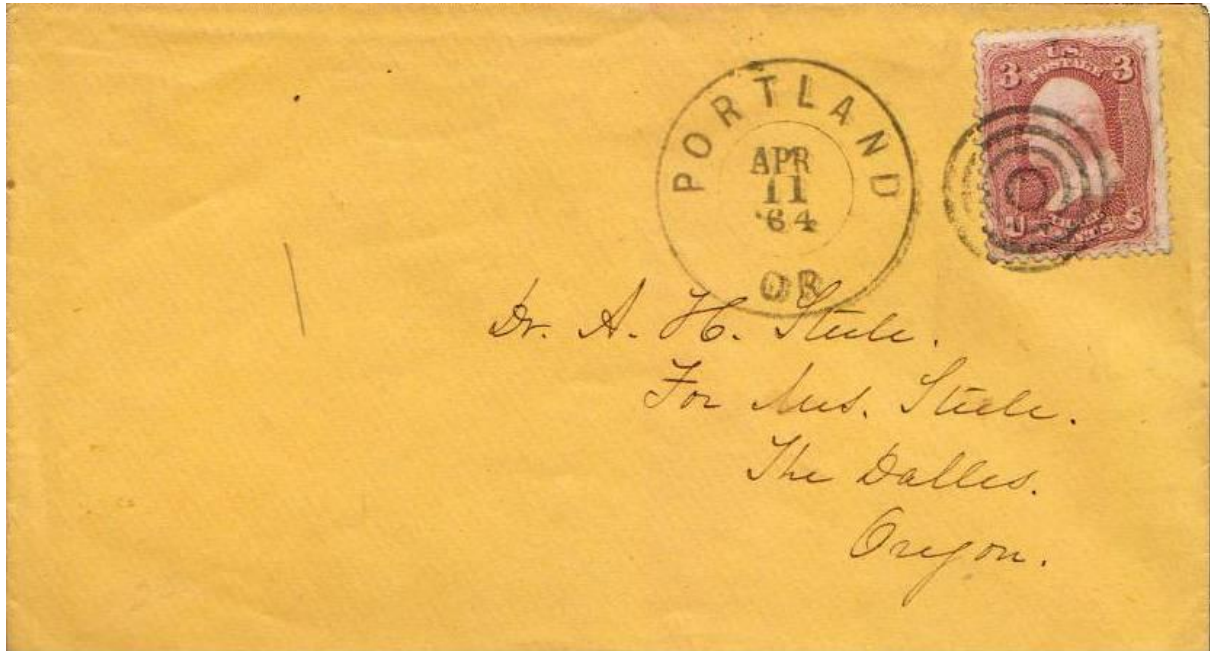

תווית דואר רשום מגוריה, אוסטרליה.

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

הזכרנו את חובת המציג לחקור את משמעות השם ומקורו. מחקר כזה נדרש גם כדי להמנע מטעויות מביכות. למשל, מציג בנושא "נמלי ים" עלול לטעות ולכלול באוסף שלו חותמת מהעיר פורטלנד שבמדינת אורגון בארצות הברית. הנמל בעיר הוא מהגדולים בארצות הברית כולה, והמציג עלול לחשוב כי העיר קרויה על שם הנמל. אולם האמת היא, שפורטלנד שבאורגון קרויה כך, משום שאחד ממייסדי העיר הגיע מהעיר פורטלנד שבמדינת מיין. אין שום קשר בין שם העיר לבין קיום הנמל בתחומה, ולפיכך חותמת כמו זו הנראית כאן אינה שייכת לנושא "נמלים".

חותמת מאורגון, פורטלנד, אינה שייכת לתצוגה בנושא "נמלים", משום שהעיר אינה קרויה על שם הנמל שבתחומה.

ולסיום – אזהרה: כפי שציינתי בתחילת דברי, השימוש בשמות מקומות הוא בגדר "צו האופנה" כיום, והוא בא לידי ביטוי בניקוד להן זכות התצוגות הן בסעיף החדשנות והן בסעיף הנדירות (אם המציג מוצא פריטים בולאים משובחים). סביר להניח שבשנים הקרובות נראה שימוש רב בפריטים מהסוג שהובא במאמר זה בתצוגות תימאטיות. בה במידה, סביר להניח שהערך החדשני של הכללת פריטים אלו ילך וישחק. מסיבה זו, ומתוך שמירה על האיזון בתצוגה, אני סבור שאין להפריז בשימוש בחותמות של שמות מקומות.

יורם לוביאניקר, רח' הנמל 40, תל אביב 63506. lubianiker@gmail.com

אזורי המכרות בפרו: סיפורו של אסון אקולוגי וחברתי יוסי חרש

כשהתחלתי את המחקר על אזור המכרות המפורסם בפרו לא הייתי מודע לזוועות שהן מנת חלקה של האוכלוסייה בסביבה. מצפוני מחייב אותי להביא בפניכם את מה שעוללה תעשיית המכרות הרחק מעינו הבוחנת של הציבור הרחב. הצרכים והרווחים הכלכליים מאפשרים לממשלת פרו ולבעלים להפגין אדישות פושעת ביחס לסביבה, והתוצאה היא אסון חברתי, רפואי ואקולוגי. הנה הצד האפל של עידן הקדמה.

סיירו דה פסקו הוא אזור מכרות הממוקם ברמות של מרכז פרו, צפונית מזרחית לבירה לימה. זוהי אחת הערים הגבוהות בעולם – 4,338 מטר מעל פני הים. מכרות הכסף הראשונים התגלו הרבה לפני הגעת הספרדים לאזור, אך בשנת 1630 התגלו מרבצים אדירים של המתכת היקרה. במשך כמאתיים שנה היה האזור אחד מספקי הכסף העיקרים בעולם. כאשר הידלדלו מקורות הכסף, במחצית השנייה של המאה ה-19 החלה כריה של מתכות אחרות, ובהן נחושת אבץ ועופרת. חפיר ענק ממדים – שני קילומטר רוחבו ו-350 מטר עומקו – מקיף כיום את העיר.

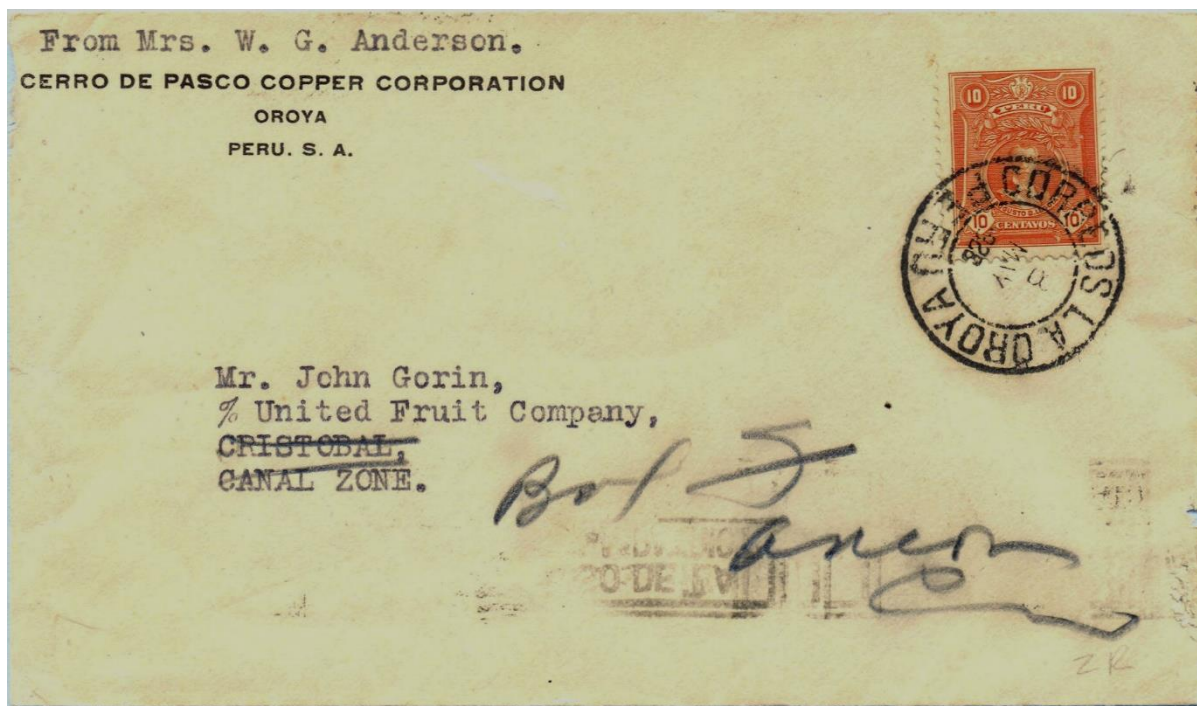
מכתב שנשלח מפסקו ב-21/9/1886 דרך לימה (חותמת מעבר מה-24/9 בצד האחורי) לניו יורק (חותמת הגעה מה-18/10). תעריף הביול – 22 סנטבוס – הוא כפול מהתעריף של מכתב רגיל מפסקו לניו יורק.

אחרי כרייתם של המינרלים השונים מן האדמה בא שלב ההיתוך – השלב בו מפיקים מתכת גולמית נקיה. תוצרי הכרייה של סיירו דה פסקו מובלים אל העיר הסמוכה לה אורויה. עיר עתיקה זו, הקיימת מזה כשנים עשר אלף שנה, נחשבת כיום לאחד היישובים המזוהמים ביותר בעולם. מפעלי היתוך קטנים הוקמו בעיר על ידי הספרדים באמצע המאה ה-16, ובשנת 1922 הוקם מפעל היתוך גדול על ידי "תאגיד סיירו דה פסקו" האמריקאי, והפך למעסיק הגדול בעיר. בשנת 1974 הולאם התאגיד על ידי ממשלת

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

פרו, ושינה את שמו ל"סנטרומין". בשנת 1997 הופרט התאגיד, אך בכל הגלגולים שמר על מעמדו כגוף החזק ביותר בעיר.

מכתב שנשלח מתאגיד סיירו דה פסקו בלה אורויה בשנת 1926, ארבע שנים לאחר הקמתו.

הכרייה בסיירו דה פסקו נמשכת גם בימים אלו. כך, למשל, בשנת 2005 לבדה נכרו באזור כ-260 טון של אבץ וכ-80 טון עופרת. אך לתוצר הכלכלי נילוה גם מחיר כבד. תושבי העיר חשופים לאבק עופרת ולגזים רעילים המשתחררים במהלך הפיצוצים המבוצעים כחלק מתהליך הכרייה. חלק מבתי העיר ממוקמים מטרים בודדים משפת החפיר, והסדקים שהתפתחו בהם מסכנים את תושביהם. משרד ההגנה האזרחית של פרו העריך כי 85% מהבתים באזור המכרה אינם ראויים למגורים, אולם הפרויקט הלאומי של העתקתם למגורים חליפיים של כ-11,000 משפחות נדחה שוב ושוב. הבעיות באזור אינן מצטמצמות לאיכות המגורים. ילדי העיר, המשחקים בקרבת תילי הפסולת של המכרה, סובלים מרמה גבוהה של עופרת בדמם. איכרים בכפרים בסביבה מדווחים כי עדריהם מתים כתוצאה מזיהום אזורי המרעה ומקורות המים.

הקשר בין זיהום האוויר, המים והקרקע לבין פעולות החציבה הינו ישיר. סיירו דה פסקו הוא מכרה מגוון מבחינת המחצבים שבו, והתהליכים בהם משתמשים לכריית מחצבים ספציפיים נעשים ללא כל התחשבות באדם ובסביבה. הוצאת כסף, למשל, נעשית באמצעות שטיפה במים עם ציאניד. הציאניד מתרכב עם הכסף, ואת התרכובת ניתן לאסוף בתחתית המכרה. הבעיה היא, כמובן, שציאניד הוא חומר רעיל במיוחד, ודי בכמות של 200 – 50 מיליגרם להרוג אדם. גם בכריית אבץ ועופרת נעשה שימוש בחומרים מסוכנים.

הדעת נותנת שהפסולת של תהליך הכרייה תאוכסן תטופל כמקובל בעולם המערבי. בסיירו דה פסקו הטיפול בפסולת הכימיקלית הוא שערורייתי: משאיות אוספות את

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית

בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

הפסולת ומשליכות אותה לבריכות ששימשו בעבר כמקור מים לבעלי חיים. כיום הנוזלים שבבריכות (קצת קשה לכנות אותם בשם מים) הם בצבע אדום בוהק. כל העיר מכוסה בשכבה דקה של אבק המכיל חלקיקים מסוכנים. רמת החומציות באוויר גבוהה במיוחד כתוצאה מתגובת מחצבי הסולפור לחמצן שבאוויר. כתוצאה מכך ניכרת חומציות גבוהה גם במים, ושחרור מוגבר של מתכות כבדות. מקור הזיהום אינו רק בחפיר המקיף את העיר, אלא גם ובעיקר כתוצאה מהטיפול הרשלני בפסולת כפי שתואר לעיל.

להזנחה הפושעת של הסביבה יש השפעה ישירה על בריאותם של האנשים החיים בסיירו דה פסקו. מחקר שנערך בשנת 2005 מצא כי ריכוז העופרת בדמם של למעלה מ-80% מילדי העיר גבוה מהרמה אותה מגדיר ארגון הבריאות העולמי כקבילה. הרעלת עופרת עלולה לגרום לנזקים נוירולוגים בלתי הפיכים, נזק לכליות, יתר לחץ דם ומחלות שונות של כלי הדם. אצל ילדים הסכנות הן חמורות עוד יותר, ובתנאי הרעלת עופרת הם עלולים לסבול מבעיות התנהגות ומליקויי למידה.

המצב בלה אורויה, העיר בה מתיכים את תוצרי הכרייה, גרוע אף יותר. ההרים מסביב למפעלי ההיתוך הקריחו, מי הנהר זוהמו ובריאותם של התושבים הידרדרה. מחקר שנערך בשנת 1999 גילה שריכוז הארסן באוויר גבוה פי 85 מהריכוז המקסימלי המומלץ, וכך גם לגבי מתכות מסוכנות ורעילות אחרות. כחלק מתהליך ההפרטה של תאגיד סנטרומין נדרשו הבעלים החדשים להפעיל בתוך עשר שנים תכנית שיקום לסביבה, כך שמפעלי ההתכה יעמדו בסטנדרטים המקובלים בעולם כולו. מאז ועד היום חלפו כארבע עשר שנים, והתהליך טרם הושלם, בהסכמתה של ממשלת פרו.

מפעלי ההיתוך בלה אורויה פולטים גזים רעילים. ברקע ניתן לראות את הגבעות הצחיחות מסביב. מימין: צמדה בלתי מנוקבת של הגהות צבע עם חור בקרה של המדפיס, ווטרו ובניו. משמאל: הבול כפי שהונפק.

לסיום ברצוני לציין, כי ועידת האו"ם לענייני הסביבה שנערכה בשנת 1972 בשטוקהולם גיבשה המלצות לגבי טיפול בכימיקלים. על בסיס המלצות אלו חוברה התכנית הבינלאומית לבטיחות בכימיקלים (ה-IPCS). תכנית זו חייבת לעמוד בבסיס הטיפול באסון האקולוגי המתרחש בפרו.

יוסי חרש, גיאולוג במקצועו, אוסף בולים בנושא המינרלים. התצוגה שלו "מינרלים: מקורם והשימוש בהם" זכתה במדלית זהב ברמה הבינלאומית במספר תערוכות עולמיות. כתובתו לתגובות: j_charrach@yahoo.com